

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ТАРБИЯВИЙ ИШЛАР МАҚСАДИ

О. М. Жабборова

Тошкент вилояти чирчиқ давлат педагогика институти (PhD)

АННОТАЦИЯ

Мақолада бошланғич таълимда тарбиявий ишлар мақсади ва вазифалари масалалари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: бошланғич, таълим, тарбия, методика, мақсад, вазифа, билим, кўникма, малака.

КИРИШ

Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида барча соҳалар қаторида ёш авлоднинг тарбиясини бугунги кун талаблари асосида амалга ошириш вазифалари кўйилган[1]. Шу жиҳатдан бошланғич таълимда амалга ошириладиган тарбиявий ишларнинг янги мақсад ва вазифаларини белгилаб олиш тақозо этилади. Мазкур ўринда эътиборингизни ана шу масаланинг таҳлиliga тортамыз.

Мамлакатимиз таълим тизимида *тарбиявий ишлар* таълим жараёнининг узвий қисмини ташкил этади. Унга кўра, таълим воситасида амалга ошириладиган шахсга билим, кўникма ва малака бериш таълим, тарбия ҳамда ўқитиш жараёнларига таянилади. Шу жиҳатдан тарбиявий ишлар методикаси бўйича бўлажак бошланғич синф ўқувчиларининг касбий компетенцияларга эга бўлиши зарурият ҳисобланади[2].

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Педагог олимларнинг ва Педагогика фани тажрибасига кўра, тарбия – бу авлодлараро ижтимоий-тарихий ва ҳаётий тажрибани узатишга хизмат қиладиган ҳамда турли муассасалар фаолияти воситасида амалга ошириладиган жараёндир. Шу жиҳатдан тарбия жараёни тарбиявий ишлар воситасида амалга оширилади. Бошланғич таълимда тарбиявий ишлар *тушунчасининг* мазмуни шундан иборатки, 7-11 ёшли ўқувчиларни ҳар томонлама тарбиялашга йўналтирилган тадбирлар воситасида амалга ошириладиган фаолиятдир. Бундай тарбиявий тадбирларнинг асосийларини қуйидагилар ташкил этади:

1) ўқувчилар билан тарбиявий хусусиятга эга ўйинлар, байрамлар, турли тадбирлар ва ҳаракатларни амалга ошириш;

2) суҳбат, ўқувчи шахсини ўрганиб бориш, ўқувчи муаммоларини ҳал этиш билан унга тарбиявий ёрдам бериш;

3) театрлаштирилган сахна асарлари қўйиш, музейлар, қадимий шаҳарлар ва диққатга сазовор маданият масканларига ўқувчилар билан биргаликда саёҳатлар уюштириш;

4) ўқувчи шахсининг тарбияланганлик даражасидан манфаатдорлар-оталар, уларнинг ўрнини босувчи шахслар, маҳалла фаоллари, жамоатчилик вакиллари ва ташкилотларнинг белгиланган мутахассислари иштирокида ўқувчиларни тарбиялашга йўналтирилган анжуманлар, симпозиумлар, китобхонлик кунлари, ижодий танловлар ва спорт мусобақалари ўтказиш.

Эътибор берилса, бошланғич таълимда амалга ошириладиган тарбиявий ишлар турлари кўп. Айтиш пайтда мазкур тарбиявий тадбирлар турларидан ягона мантиқлик, узвийлик ва узлуксизлик тамойиллари асосида фойдаланиш асосий вазифа ҳисобланади. Шу жиҳатдан бошланғич таълимда тарбиявий ишлар тушунчаси деганда ана шундай тарбиявий тадбирларни ташкил этиш ва улар воситасида бошланғич синф ўқувчиларини тарбиялаш тушунилади.

Бошланғич таълимда тарбиявий ишлар *мазмунини* тарбияга оид турли тадбирларнинг имкониятларига таянган ҳолда ўқувчиларни жамият эҳтиёжлари ва ҳозирги замон ривожланиш жараёни талаблари асосида тарбиялаш самарадорлигига эришиш ташкил қилади. Бунда қуйидагиларга эътибор бериш билан тарбиявий ишлар мазмунини идрок этиш мумкин:

1) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ташкил этиш назарияси, методологияси ва амалиётини билиш;

2) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ўз вақтида, талаб даражасида ва тарбиявий қоидалар асосида ташкил этиш ҳамда амалга ошириш методлари, воситалари, технологиялари ва механизмларини билиш;

3) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ўқувчиларнинг имкониятлари ва хусусиятларига мос равишда амалга ошириш, улар воситасида қўйилган мақсад ва вазифага эришишни билиш;

4) бошланғич таълимда амалга ошириладиган тарбиявий ишларнинг самарадорлигини баҳолашни билиш.

Булардан хабардорлик бошланғич таълимда тарбиявий ишлар мазмунини англаб олишга олиб келади.

Бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ташкил этишнинг бир неча ўзига хос *хусусиятлари* ҳам мавжуд. Бундай хусусиятларнинг асосийлари қуйидагилардан иборат:

1) бошланғич таълим давлат стандартлари ва малака талабларига қатъий амал қилиш;

2) бошланғич таълим ўқув фанларининг мазмунидан келиб чиқиб, тарбиявий тадбирларни ташкил этиш;

3) бошланғич таълимда тарбиявий тадбирларни ташкил қилишда ўқувчиларнинг ёш ва бошқа хусусиятларини ҳисобга олиш;

4) бошланғич таълимда тарбиявий тадбирларни ташкил этишда санитария-гигиена қоидалар, талаблар ва ёндашувларга қатъий амал қилиш, бундай тадбирларнинг ўқувчи шахсига салбий таъсир кўрсатувчи омиллардан холилигини таъминлаш.

Диққат қилинса, бошланғич таълимда ташкил этиладиган тарбиявий ишлар ўзига хос хусусиятларга эгаллиги билан бошқа таълим босқичларида амалга ошириладиган тарбиявий тадбирлардан фарқланиб туради. Шунингдек, мазкур хусусиятларнинг энг муҳими бошланғич таълимда ташкил этиладиган тарбиявий тадбирлар таълимнинг кейинги босқичларида амалга ошириладиган тарбиявий тадбирларнинг пойдевори эканлигидан иборат.

Бошланғич таълимда амалга ошириладиган тарбиявий ишларнинг асосий мақсадлари мавжуд. Бунда *биринчи мақсад* – бошланғич синф ўқувчиларини тарбиялашдир. Бундай тарбия қуйидагилар асосида амалга оширилади:

1) дарсдан ташқари тарбиявий тадбирларни ташкил этиш воситасида;

2) тарбиявий тадбирларнинг амалий самара бериши, қизиқарлилиги ва муайян муддат режимига амал қилиши воситасида;

3) бошланғич синф ўқувчиларини тарбиялашда ҳар бир тарбиявий хатти-харакат, ёндашувлар ва тажрибалардан оқилона фойдаланиш;

4) бошланғич синф ўқувчиларининг тарбия олиш жараёнини тарбиявий тадбирлар воситасида кучайтиришга эришиш.

Бошланғич таълимда тарбиявий ишларни амалга оширишнинг *иккинчи мақсади* – бошланғич синф ўқувчиларини тарбия олиш, тарбияланиш ва тарбияга кўниктиришдир. Бу иш қуйидагилар асосида амалга оширилади:

1) бошланғич синф ўқувчиларини турли тарбиявий тадбирлар воситасида тарбия олишга кўниктириш;

2) мазкур тоифа ўқувчиларни тарбиявий тадбирлар асосида тарбияланишини ташкил этиш;

- 3) бу тоифа ўқувчиларни тарбиявий тадбирларга асосан тарбия қилиш;
- 4) тарбиявий тадбирларнинг амалий самарадорлигини ташхислаб бориш.

Бошланғич таълимда тарбиявий ишларни амалга оширишнинг *учинчи мақсади* – бу бошланғич синф ўқувчиларини бутун фаолият давомида тарбия олишга йўналтиришдир. Мазкур йўналтириш қуйидагилар асосида амалга оширилади:

- 1) мактаб таълими жараёнида тарбиявий тадбирлар асосида бошланғич синф ўқувчиларини тарбиялаш;
- 2) ўқитувчилар ва ота-оналар ҳамкорлигида тарбиявий тадбирлар ташкил қилиб, ушбу тоифа ўқувчиларни тарбиялаш;
- 3) оила, маҳалла ва жамоатчилик вакиллари билан ҳамкорликда тарбиявий тадбирлар асосида бу тоифа ўқувчиларни тарбиялаш;
- 4) тажрибали педагоглар, мутахассислар ва мактаб жамоаси ҳамкорлигида ташкил этиладиган кластер воситасида тарбиявий тадбирлар билан ушбу тоифа ўқувчиларни тарбиялаш.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Диққат қилинса, бошланғич таълимда ташкил этиладиган тарбиявий тадбирлар муҳим мақсадларни мўлжаллайди ва бу мақсадлар ўзига хос асослар асосида амалга оширилади. Шу сабабли бу мақсадларнинг мазмун-моҳияти бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари томонидан олий педагогик таълим жараёнида чуқур ўзлаштирилиши керак.

Бошланғич таълимда ташкил этиладиган ва амалга ошириладиган тарбиявий тадбирлар ўзининг муҳим асосларига эга. Бундай асосларнинг энг муҳимлари қуйидагилардан иборат:

- 1) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ташкил этишда мазкур масаланинг назарий асосларига таяниш;
- 2) бошланғич таълимда тарбиявий тадбирларни ташкил этишда бу жараённинг методологиясига қатъий амал қилиш;
- 3) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ташкил этишда унинг амалий самарадорлигини белгилаб олиш;
- 4) бошланғич таълимда тарбиявий тадбирларни мактаб жамоаси, ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи шахслар ҳамда жамоатчилик вакилларини хабардор қилган ҳолда ташкил этиш ва амалга ошириш.

Эътибор берилса, бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ташкил этиш муҳим вазифаларга асосланади. Шу

сабабли бундай вазифаларнинг моҳиятини англашда куйидагиларга эътибор бериш керак:

1) бошланғич таълимда тарбиявий ишларда иштирок этадиган ҳар бир кишининг ўз вазифаси мавжудлиги;

2) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни амалга оширишда шахс омилининг ва ўқувчи ҳуқуқининг устуворлиги;

3) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни соддадан мураккабликка тамойилига асосан ташкил этиш кераклиги;

4) бошланғич таълимда тарбиявий ишларни ошкоралик, очиқлик ва томонларнинг манфаатдорлиги асосида ташкил этиш лозимлиги.

Буларга амал қилиш бошланғич таълимда тарбиявий ишларнинг вазифаларини тўғри идрок этиш ва унда амалий самарага эришиш имкониятларига эга бўлинади.

“Тарбиявий ишлар методикаси” фанининг мақсад ва вазифалари бошланғич таълимда мазкур таълим босқичининг ҳусусиятларига мос равишда белгиланишига эътибор беринг. Шу сабабли бошланғич таълимда тарбиявий ишларни амалга оширишнинг мақсад ва вазифалари олий педагогик таълим жараёнида педагогик туркумдаги фанлар, “Бошланғич таълимда “Тарбия” фанини ўқитиш методикаси” ҳамда “Тарбиявий ишлар методикаси” ўқув фанларини ўрганиш жараёнида ўзлаштирилади. Бунда педагогик фанлар тарбиявий ишларнинг педагогик қонуниятлари билан қуроллантиради ва таъкидланган икки ўқув фани эса тарбиявий ишларнинг асослари билан таништиради ҳамда бунинг натижасида бўлажак синф ўқитувчиларида тарбиявий ишларни ташкил этиш ва амалга ошириш бўйича касбий компетенциялар таркиб топади.

ХУЛОСА

Шундай қилиб бошланганғич таълимда тарбиявий ишларнинг янги мақсад ва вазифалари бугунги кун талаблари асосида идрок этилади. Мазкур масалалар олий педагогик таълим жараёнида бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари томонидан ўзлаштирилиши тақозо этилади. Бунинг учун юқорида таъкидланган ўқув фанлари асосида назарий билим, амалий кўникма ва методикани эгаллаши тақозо этилади.

REFERENCES

1. Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси. // [www. Ziyounet.uz](http://www.Ziyounet.uz)
2. Жабборова О., Умарова З. Бобоходжаева Л. Бошланғич таълим педагогикаси, инновация ва интеграция. Дарслик. - Тошкент, 2021.
3. Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли луғати. – Тошкент, 2010

